

KONVERSIV TALQINNING TURLARI VA LEKSIK KONVERSIVNING GAPDAGI ALMASHTIRIB ISHLATISH IMKONIYATINI CHEKLOVCHI OMILLAR

Zubayda Jumabayeva Toxirjon qizi

Samarqand davlat chet chet tillari instituti

Sinxron tarjima yo'nalishi 2-kurs magistrant

Annotatsiya: Maqola konversiv talqinning turlari bo'lmish leksik konversiv, frazeologik konversivlar haqida. Bundan tashqari ularning gapda qo'llanishi va ularning turli xil misollar keltirilgan. Leksik konversivlarning gapdagi ishlatilishini cheklovchi omillardan biri bu kontekstli cheklovlar tabiatan semantik bo'lgan cheklovlar bilan bog'liqligidir. Va keyingisi O'zaro fe'l bo'lgan joyda leksik konversivlar almashinuvi ehtimoli kamayadi gerund tomonidan o'zgartirilgan, gerundialning nominal tarkibiy qismlarining munosabatlari sharti bilan asosiy bandning avvalgilari bilan qurilish saqlanib qoladi.

Kalit so'zlar: Konversiv talqin, simmetrik, nosimmetrik, cheklovchi omil, leksik konversiv, frezologik konversiv, reflektivlik,

KIRISH

Obyektlar o'rtasidagi munosabatlarning o'zgarishini ko'rsatadigan juft so'zlar bilan "qarama-qarshilik" ning har xil turlari mavjud. Masalan, sotib olish/ sotish, er/xotin. Agar A B ga sotsa, B A dan sotib oladi; agar A B ning eri bo'lsa, B A ning xotini. Lions bu uchun konversivlik so'zini taklif qildi, lekin men ularning aslida o'zaro bog'liq xususiyatlarini ishora ko'proq xavotirda emasman, va shunday aloqador muxolifatni afzal edi. Shu tarzda juft bo'lgan bir nechta fe'llar mavjud – sotib olish/sotish, qarz berish/qarz olish, ijaraga berish/ruxsat berish, egalik qilish/tegishli bo'lish, berish/olish. Shuningdek, otlar ham bor-er/xotin, kelin-kuyov/kelin-kuyov, ota-ona/bola, qarzdor/kreditor va, ehtimol, o'qituvchi/o'quvchi. Fazoviy pozitsiyani nazarda tutadigan bir qator atamalar ham shu erga tegishli – yuqorida/pastda, oldida/orqasida, shimolida/janubida va hokazo. Grammatikada ham faol va passiv eksponat munosabat qarama-qarshiligi, agar a urisa B, B uriladi A. munosabatlar ko'pincha mantiqchilar tomonidan simmetriya, tranzitivlik va reflektivlik jihatidan tavsiflanadi. Agar munosabat ikkala yo'nalishda ham argumentlar (tegishli narsalar) uchun bo'lsa, nosimmetrikdir. Agar bizda argumentlar bo'lsa a va b va munosabat R, keyin A R b sabab bo'ladi b R a. Ingliz tilidagi aniq misollar turmushga chiqing va amakivachcha, chunki Agar jon Maryamga uylangan bo'lsa, Meri jonga uylangan va Agar Bill Fredning amakivachchasi bo'lsa, Fred Billning amakivachchasi. Shunday qilib, fazoviy atamalarning aksariyati o'timli – Agar jon Garrining oldida bo'lsa va

Garri Billning oldida bo'lsa, jon ham Billning oldida. Xuddi shu narsa orqada, yuqorida, pastda, shimolda, janubda va ichkarida ham amal qiladi. Bu, albatta, nosimmetrik bo'lgan qarama – qarshilikni ushlab turmaydi (shuni ta'kidlash kerakki, o'tish va o'tish grammatikada butunlay boshqacha ma'noda ishlatiladi-7.5 ga qarang) Agar munosabat argumentni o'zi bilan bog'lasa, munosabat refleksivdir. Bunga misol keltirish mumkin teng yoki o'xshash (to'rt to'rtga teng, jon o'ziga o'xshaydi). (Bu so'zlar ham nosimmetrik va o'timli.) Refleksivlik, ammo bu erda bizni unchalik qiziqitmaydi va bundan keyin muhokama qilinmaydi. Vaziyat turli tomonlardan tavsiflanishi mumkin, bu konversion yoki antonimik to'g'ri o'zgarishlarni talab qiladi. ['Konversion' atamasini 'konversiya' yoki so'zning nutq holatini o'zgartirish (suv, n – suvga, v) bilan aralash-tirmang]. Conversives-bu vaziyat atributlarini turli tomonlardan nomlaydigan so'zlar: olish – berish; sotish – sotib olish. Ushbu turdagi tarjimada tarjimon va asliyat matn muallifi bir xil vaziyatni yodda tutadi, ammo ular unga turli yo'nalishlardan qarashadi. Misol uchun, ular mening ongimda avvalgidek aniq bo'lingan bo'lib qoladi. – Мысленно я по-прежнему их четко разграничиваю. Bunday holda tarjima ekvivalentlikning vaziyat darajasida amalga oshiriladi. Asliyat va tarjima matnlarda ko'rsatilgan vaziyat bir xil, ammo boshqacha yondashuv orqali tasvirlangan.

Leksik konversiv odatda qarama-qarshilikning mantiqiy munosabatlari kontekstida bir-birini to'ldiruvchi va antonimiya toifalar kabi muhokama qilinadi (Lipka 2002, 164-165). Bu atama birinchi bo'lib Lion (1968, 467) tomonidan kiritilgan va keyinchalik Apresjan (1974), Kastovskiy (1981), Cruse tomonidan

(1986) va boshqa ko'plab tilshunoslar qabul qilingan. Mantiqan olib qaraganda, konversiv munosabat oyna-tasvir munosabati, yoki funksiya deb ataladi, bunda

keltirilgan fikrlar tartibi o'zgartiriladi. Tilda ushbu turdagi munosabatlarni quyidagilar bilan ifodalash mumkin grammatik vositalar, ya'ni majhul nisbat yoki leksik vositalar, ya'ni leksik konversivlar. Leksik konversivlar sifatida juft so'zlar ta'riflanishi mumkin - odatda bitta va bir xil vaziyatni tavsiflovchi fe'l so'z turkumi, ammo uning turli ishtirokchilarining nuqtayi nazaridan belgilanishi mumkin. Masalan:

“John precedes Bill” – Jon Bildan oldinda;

“Bill follows John” – Bil Jonning orqasida;

“He gave me an apple.” – U menga olma berdi;

“I took an apple from him.” – Men undan olma oldim;

“I admire Irish literature.” –Men Irlandiya adabiyotiga qoyil qolaman;

“Irish literature appeals to me” –Irlandiya adabiyoti meni o'ziga jalb qiladi;

Bu ta'rif ularni denotativ sinonimlar yoki boshqacha qilib aytganda tildagi sinonimiya vositasi sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi. (Apresjan 1974). Semantik jihatdan ular qarama-qarshi munosabatda turishadi (palmer 1982; Cruse1986); sintaktik darajada leksikonversivlar bilan bir juft jumlar sintaktik funktsiyalarda bir xil ishtirokchilarni bildiruvchi tarkibiy qismlardan farqlanadi. Fe'llardan tashqari leksik

konversivlar ismlar ham bo'lishi mumkin (er-xotin, aka-uka; o'qituvchi-o'quvchi, bu qarama-qarshilik ishtirokchilarini va ravishlar (quyida - yuqorida) yoki sifatlar (ajdod – avlod, oqsoqol-yosh); shu paytgacha fe'lli konversivlar sotib olish-sotish, ijaraga berish-ijaraga olish, yuborish - qabul qilish, vasiyat qilish - meros olish va hokazo. eng ko'p va muhimlari bo'lib kelgan. Shu sababli tadqiqot faqat og'zaki konversivlarga tegishli; u ingliz va Litva tillaridagi turli matnlardan tanlangan etti yuzga yaqin jumla jamlanmasiga asoslangan.

Leksik konversivlar bilan kontekstlarni ko'rib chiqsak, har bir alohida holatda buni payqash oson juftlikning bitta a'zosi tanlanadi va almashtirish deyarli mumkin emas. Ushbu tadqiqotning maqsadi omillar oshkor, qaysi bir tanlash yoki juft boshqa a'zosi aniqlash kommunikativ daraja yoki boshqacha qilib aytganda, leksik konversivlarning pragmatik rolidir.

1. Gapdagi leksik konversivlarning almashinishi almashtirilganda imkonsizdir. Konversiv qarama-qarshilik qismlaridan birining sherigi bilan muhim o'zgarishlarga, gapning istiqbolida xizmat qiladigan jumla ya'ni mavzusini tanlashda

vaziyatning diqqat markazida va yoki matnning yaxlit tuzilishini buzishga olib keladi. Bu ko'pincha leksik konversivlarning havola ma'nosi ikkita inson referentini o'z ichiga olganida sodir bo'ladi: mavzuning sintaktik funktsiyasi odatda murojaat qilingan kishiga oldingi jumlar yoki ma'ruzachi uchun muhimroq bo'lgan kishiga tegishli bo'ladi. Masalan, jumlar (1a) va (2a) quyida predmet pozitsiyasidagi ot/olmosh oldingi holatga ega ekanligini taxmin qiling, ya'ni u oldingi jumlada ma'ruzachi/yo'zuvchi tomonidan aytib o'tilgan vaziyatning ishtirokchisi va, tabiiyki, quyidagilarning diqqat markazida tanlanadi. (2a) ichida konversivlik foydalanish hisoblanadi, ustunlikninglikning noto'g'ri taqsimlanishi tufayli ham qabul qilinishi mumkin emas-karnay pastki uchun va

uning kamerani qarzga olganligi uning manbasidan muhimroq, aks holda jumla (2b)

ushbu kontekstda maqbul bo'lar edi, qarang.:

(1) a. He is a good listener [...] He knows he's not gonna hire me, so he's just passing time, waiting for my ten minutes to pass. (Grisham 84)

b. *He knows I am not gonna work for him, so he's just passing time, waiting for my ten minutes to pass

(2) Deck arrives with a load of equipment. He's borrowed an obsolete video camera from a friend. (Grisham, 320)

*Deck arrives with a load of equipment. A friend's lent an obsolete video camera to him.

Ushbu cheklovlarni yoritib beruvchi deb atash mumkin, aslida ular eng keng tarqalgan leksik konversivlarning o'zaro almashinishini cheklash hisoblanadi.

2. Kontekstli cheklovlar tabiatan semantik bo'lgan cheklovlar bilan bog'liq.

Masalan, ichida bitta inson va bitta jonsiz referentni o'z ichiga olgan ikki valentli leksik konversivlar holati yo'naltiruvchi ma'no ularning o'zaro almashinuvchanligi kamdan-kam hollarda mumkin, chunki inson referenti bu vaziyat mavzusi, yo'nalishi sifatida tabiiyroq; va aksincha, agar jonsiz referentini belgilaydigan ot gapning predmeti bo'lsa, uning predikati semantikasi ushbu sintaktik tuzilmani fe'l bo'lishi mumkin nazarda tutiladi. Ko'pincha bu semantik jihatdan leksik sinonimlarga juda yaqin bo'lgan fe'llar bilan sodir bo'ladi (Chomiakova 1988,36) ularning konversivlari paytida faqat sintaktik darajada amalga oshiriladi, masalan, own-belong to, attract-admire, appeal-like, admire-fascinate va boshqalar. Ushbu konversivlar bilan jumlar ma'nosiga juda yaqin bo'lganligi sababli, ularning o'zaro almashinuvchanlik butunlay kontekstga bog'liq bo'lib tuyuladi va u tomonidan oldindan belgilanadi masalan:

(3) a. Among in-flight magazines; a Towns & Gowns Traveler will appeal to college students in search of adventurous backpacking. (HarperCollins Publishers 2003)

b. Among in-flight magazines, college students in search of adventurous backpacking will like a Towns & Gowns Traveler.

(4) a. He admired the way she had coped with life... (HarperCollins Publishers 2003)

b. The way she had coped with life fascinated him...

Shunisi qiziqki, agar appeal to va belong to fe'llarni almashtirishda ular tomonidan ikkinchisi majhul nisbatda ishlatilsa, o'xshash va o'ziga xos konversivlar ham mumkin bo'ladi. Majhul shakl nominal iboralar uchun mavzu va ob'ektning joylashishuvlarini xuddi shu referentlar va ularga tegishli bo'lgan bir xil semantik rollarni saqlashga imkon beradi. Shunday qilibba'zi omillar tufayli leksik konversivlar, almashinuvchanligi cheklanishi mumkin, bir xil kommunikativ maqsadlar grammatik konversivlar yordamida, ya'ni majhul transformatsiya orqali erishilishi mumkin. Yuqorida aytib o'tilganidek, faqat muhokama qilingan (1) va (2) qoidalar kontekstli va shuning uchun eng keng tarqalgandir.

XULOSA

Ko'rinib turibdiki, biz qanday kontekstni qabul qilsak ham, bu konversivlarning o'zaro almashinuvi mumkin emas, chunki bu jumalarning ma'nosi qarama-qarshi bo'lgan barcha juftliklarda butunlay boshqacha. Bundan tashqari, yuqoridagi barcha misollarda bo'lgani kabi, jonsiz referentga jonli xususiyat berilgan hollarda stilistik ma'nolar yanada kuchliroqdir. Tabiiyki, bunday jumlar faqat alohida kontekstlarda qo'llaniladi.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Kastovsky D. 1981. Interaction of lexicon and syntax: lexical converses. Forms and Functions. Papers in General English and Applied Linguistic presented

2. Kuno S., Kaburaki E. 1977. Empathy and Syntax. *Linguistic Inquiry*. Vol.8, N 4, 627-641.
3. Salkoff M. 1983. Bees are Swarming in the Garden: a Systematic Synchronic Study of Productivity.
4. Practical course in English lexicology. (2007) p.87–88
5. Kubryakova E. S., Gireyev V. A. Conversion in modern English language. (2002) p.33
6. Seint Asan, Ф. Э. Conversion is one of the most efficient ways of enlarging the lexicon of modern English language
7. Ш. Ф. Умирбоева, Х. И. Хакимов. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2019. — № 47 (285). — С. 72-73. — URL: <https://moluch.ru/archive/285/64164/> (дата обращения: 22.02.2022).
8. Apresjan, J. D. (1974/1995). *Leksipeskaja semantika*. (Lexical semantics). Moskva: Nauka.
9. Chesterman, A. (1997). *Memes of translation*. Amsterdam: John Benjamins.
10. Cruse, A. (1986). *Lexical semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
11. Givon, T. (2001). *Syntax: An introduction*. Amsterdam: John Benjamins.
12. Haspelmath, M. (2002). *Understanding morphology*. London: Arnold.
13. Jones, S. (2002). *Antonymy. A corpus-based perspective*. London / New York: Routledge.
14. Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. Изд 2. Изб. Восточная литература РАН труды том I. 1995. ст.472.
15. Бушуй Т.А., Сафаров Ш.С. Тил қурилиши: Таҳлил методлари ва методологияси.—Т.: Ўзбекистон Русубликаси фанлар академияси. “Фан”, 2007. —278 б.
16. Есперсен О. Философия грамматики. —Москва: 1958.- 405 ст.
17. Лайонз Ж. Введение в теоретическую лингвистику. Москва: Прогресс, 1978. 399 с.
18. Санжеева Л.Ц. Конверсивные и антонимические оппозиции в поэтике эпического текста, их передача на русский и английский языки//Филологические науки. Вопросы теории и практики. БГУ, №2 (6) 2010, с.157-160.
19. Palmer F. R. *Semantika*. Kembrij Universiteti Matbuoti. 1976. 170 p.
20. <https://www.gramota.net/materials/2/2010/2/42.html>